

Analýza postavení cestovního ruchu v naší ekonomice

Cestovní ruch je na národní i regionální úrovni významnou ekonomickou činností s velmi příznivým dopadem na hospodářský růst a zaměstnanost. V současné době v České republice přímo zaměstnává 240 tisíc osob a tvoří asi 3 % HDP. Ekonomický význam odvětví je sledován pomocí tzv. satelitního účtu.

Cestovní ruch (CR) je v moderním světě významnou součástí národních ekonomik. Je to zejména díky jeho kumulovanému rozvojovému potenciálu (multiplikačním efektům), kdy se pojí s řadou dalších hospodářských odvětví. Má příznivé aspekty především pro sektor ubytování, pohostinství, dopravy, stavebnictví a další. Ekonomický přínos cestovního ruchu, při zohlednění efektů ve prospěch jiných odvětví, zachycuje tzv. satelitní účet cestovního ruchu (TSA).

Jde o relativně nový matematicko-statistický model výzkumu a chápání cestovního ruchu. Základním stavebním kamenem tohoto nástroje je komplexní přístup k pochopení souvislostí a vazeb jednotlivých ukazatelů popisujících poptávku a nabídku CR.

Měření ekonomické výkonnosti

Vyjádření podílu cestovního ruchu na tvorbě hrubé přidané hod-

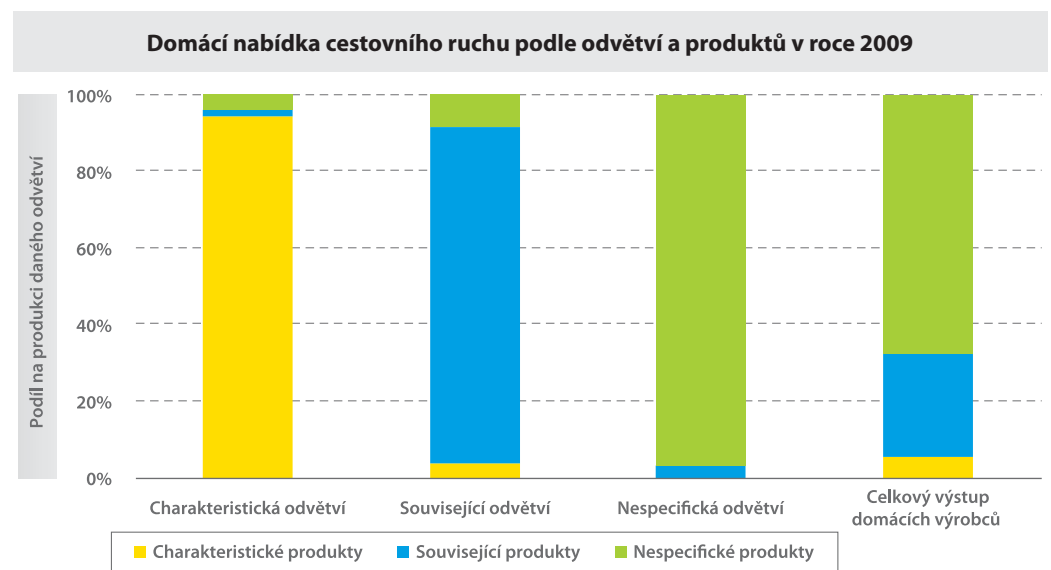
noty (HPH) a hrubého domácího produktu (HDP) je klíčovou částí satelitního účtu cestovního ruchu České republiky. Přidanou hodnotu cestovního ruchu lze definovat jako přidanou hodnotu vytvořenou jednotlivými charakteristickými odvětvími cestovního ruchu a ostatními odvětvími národního hospodářství, jejichž společná produkce slouží k uspokojení spotřeby vnitřního cestovního ruchu. Hrubý domácí produkt cestovního ruchu je roven součtu hrubé přidané

hodnoty a salda daní a dotací. Nejvyššího podílu na tvorbě HPH za celou ekonomiku dosáhl cestovní ruch ve sledovaném období v roce 2003 ve výši 3,4 %, na tvorbě HDP o rok později ve výši 3,6 %. Podíly poté až do roku 2008 mírně klesaly, což bylo způsobeno vyšší akcelerací růstu ostatních odvětví, přestože spotřeba vnitřního cestovního ruchu se v letech 2003–2008 zvýšila o 22 %. Přitom pomalejší pokles podílu cestovního ruchu na hrubém domácím produktu

než na hrubé přidané hodnotě byl ovlivněn rychlejším růstem daní vztahujících se k charakteristickým, resp. souvisejícím produktům oproti ostatním produktům (mj. zvýšení DPH ve službách a spotřebních daních z alkoholu a pohonných hmot). Situace se obrátila až s rokem 2009. V době, kdy většina ekonomických odvětví začala vykazovat poměrně značný pokles tvorby HDP, v segmentu cestovního ruchu se projevila jistá setrvačnost a dopad krize nebyl tak razantní. V roce 2009 se proto podíl cestovního ruchu na HDP i HPH mírně zvýšil a dosáhl 2,9 %, resp. 2,7 %. Je nutné dodat, že uvedené podíly cestovního ruchu na hlavních makroekonomických ukazatelích České republiky vyjadřují pouze tzv. přímý vliv cestovního ruchu.

Výrobní účty (nabídka) cestovního ruchu

V rámci sledování nabídky cestovního ruchu je nejprve nutné vymezit charakteristická, související a nespecifická odvětví a produkty cestovního ruchu. V praxi se zohledňují jak požadavky mezinárodně platných doporučení, tak jistá specifika klasifikací používaných v ČR. Charakteristické činnosti cestovního ruchu jsou ty výrobní činnosti, jejichž hlavní produkce je charakteristická pro cestovní ruch a jež by ve většině zemí přestaly při nepřítomnosti návštěvníků existovat ve významném množství, nebo by se jejich spotřeba výrazně snížila. Tyto činnosti jsou tedy na cestovním ruchu velmi závislé. Patří sem především stravovací a ubytovací služby, osobní doprava, služby cestovních kanceláří a agentur apod. Činnosti související s cestovním ruchem jsou takové, u kterých by při nepřítomnosti návštěvníků (neexistenci cestovního ruchu) byl zaznamenán pokles produkce. Jedná se o výrobu sportovních potřeb,

Zdroj: ČSÚ

skla, pohonných hmot a dalších produktů spotřebovávaných v souvislosti s aktivitami cestovního ruchu. Konečně nespecifické činnosti jsou zbytkovou kategorií, kde nehraje z hlediska jejich produkce cestovní ruch větší roli.

Celková produkce odvětví charakteristických pro cestovní ruch v roce 2009 dosáhla hodnoty téměř 400 mld. Kč. Nejvíce se na této produkci podílela odvětví: stravovací služby (25 %), sportovní a ostatní rekreační služby (14 %), služby cestovních kanceláří a agentur (12 %), ubytovací služby (11 %) a osobní silniční a letecká doprava (9, resp. 7 %). Je ovšem nutné zdůraznit, že produkci odvětví charakteristických pro CR nelze zaměňovat s produkcí cestovního ruchu. Produkce charakteristických odvětví

totiž vyjadřuje celkovou produkci těchto činností v národní ekonomice, přičemž není nutné, aby byla spotřebována výhradně účastníky cestovního ruchu. Navíc se produkce charakteristických odvětví neskládá pouze z typických produktů, i když jejich podíl je naprosto převažující (v roce 2009 cca 94 %). Vedlejší činnosti nejsou kupodivu zaměřeny do oblastí souvisejících odvětví (pouze 2 %), ale do nespecifických (4 %), na nichž se podílí výraznou měrou odvětví doplňkových služeb osobní dopravy.

Hodnota produkce odvětví souvisejících s cestovním ruchem přesáhla v roce 2009 hranici 2,5 bil. Kč a koncentrovala se do souvisejících produktů z 88 %. I v tomto případě platí (a více než u charakteristických odvětví), že v souvislosti

s cestovním ruchem je spotřebovávána pouze menší část této produkce. Odvětví nespecifická pro CR představují v rámci národní ekonomiky největší objem produkce (téměř 5,9 bil. Kč v roce 2009) a svou strukturou produktů proto nejvíce ovlivňují strukturu celkového výstupu domácích výrobců ČR (viz graf výše). Zde je zapotřebí naopak upozornit, že ač se jedná o nespecifická odvětví, část jejich produkce s cestovním ruchem souvisí, pokud se jí některé podniky zabývají ve své vedlejší činnosti.

Spotřebě dominují nerezidenti

Celková spotřeba vnitřního cestovního ruchu dosáhla v roce 2009 v České republice hodnoty 229 mld. Kč. Jedná se o hlavní souhrnný ukazatel spotřeby cestovního ruchu, který vyjadřuje celkový objem poptávky cestovního ruchu v národním hospodářství. Jinými slovy se jedná o všechny výdaje realizované za cestovní ruch v České republice. Tato spotřeba se od počátku sestavování TSA v roce 2003 nejprve kontinuálně zvyšovala a nejvyšší hodnoty dosáhla v roce 2007 (251 mld. Kč). O rok později došlo k obrátu, kdy se díky poklesu ve

Hlavní ekonomické přínosy cestovního ruchu

- Přispívá k tvorbě hrubého domácího produktu,
- pozitivně ovlivňuje platební bilanci státu,
- tvoří příjmy státního i místních rozpočtů,
- podporuje investiční aktivity,
- rozvíjí malé a střední podnikání,
- tvoří nové pracovní příležitosti,
- rozvíjí meziregionální spolupráci.
- stimuluje informační a komunikační technologie.

spotřebě příjezdového CR snížila meziročně o 2,6 %. V roce 2009 se s ještě větší razancí projevil dopad světového ekonomického útlumu a spotřeba vnitřního cestovního ruchu meziročně klesla o dalších 6,2 %. Pohybovala se tedy přibližně na úrovni mezi roky 2004 a 2005. Přitom po celé referenční období se měnil vzájemný podíl příjezdového a domácího CR na tvorbě tohoto ukazatele. Ačkoli ve všech letech dominoval příjezdový CR, jeho relativní význam byl nejvyšší v roce 2006, kdy příjmy od zahraničních návštěvníků činily 59 % spotřeby vnitřního CR. Od té doby dynamičtěji rostla spotřeba na domácích cestách a dovolených a právě to zapříčinilo posílení podílu domácího CR v dalších letech. V roce 2009 tvořil 45 % spotřeby vnitřního CR, zatímco v roce 2005 to bylo jen 41 %.

Dlouhodobě aktivní saldo

Satelitní účet přináší informaci také o spotřebě výjezdového cestov-

Mezinárodní definice cestovního ruchu

Jedná se o činnost osob cestujících a pobývajících v místech mimo své obvyklé prostředí po dobu kratší než jeden ucelený rok za účelem trávení volného času, obchodu a za jinými účely nevztahujícími se k činnosti, za kterou jsou z navštíveného místa odměňovány. Plní roli poznání, dotýká se kulturního a přírodního dědictví a také tradic soudobých kultur. Z hlediska ekonomického hraje důležitou roli v rozvoji většiny evropských regionů i krajů ČR. Infrastruktura vybudovaná pro účely cestovního ruchu přispívá k místnímu rozvoji a městské obnově. To vše má kladný dopad na vytváření pracovních příležitostí a přispívá k ekonomickému růstu. Cestovní ruch je rovněž důležitým stimulem kooperace mezi regiony.

ního ruchu, neboť při porovnání s příjmy z cestovního ruchu nerezidentů lze jednoduše vyjádřit saldo cestovního ruchu. Česká republika dosahovala ve všech letech sledovaného období poměrně vysokého aktivního salda (v roce 2009 hodnota činila téměř 48 mld. Kč). Ve struktuře spotřeby vnitřního cestovního ruchu převládaly v roce 2009 výdaje na zboží (39 %), zahrnující rovněž útratu za pohonné hmoty. Návštěvníci vynaložili nemalé finanční prostředky také

na stravování (19 %) a ubytování (16 %), přičemž ale položka ubytovací služby zahrnuje i tzv. imputované nájemné za druhé domovy. Marže cestovních kanceláří, agentur či průvodců tvořily ve stejném roce zhruba 3 % spotřeby vnitřního cestovního ruchu.

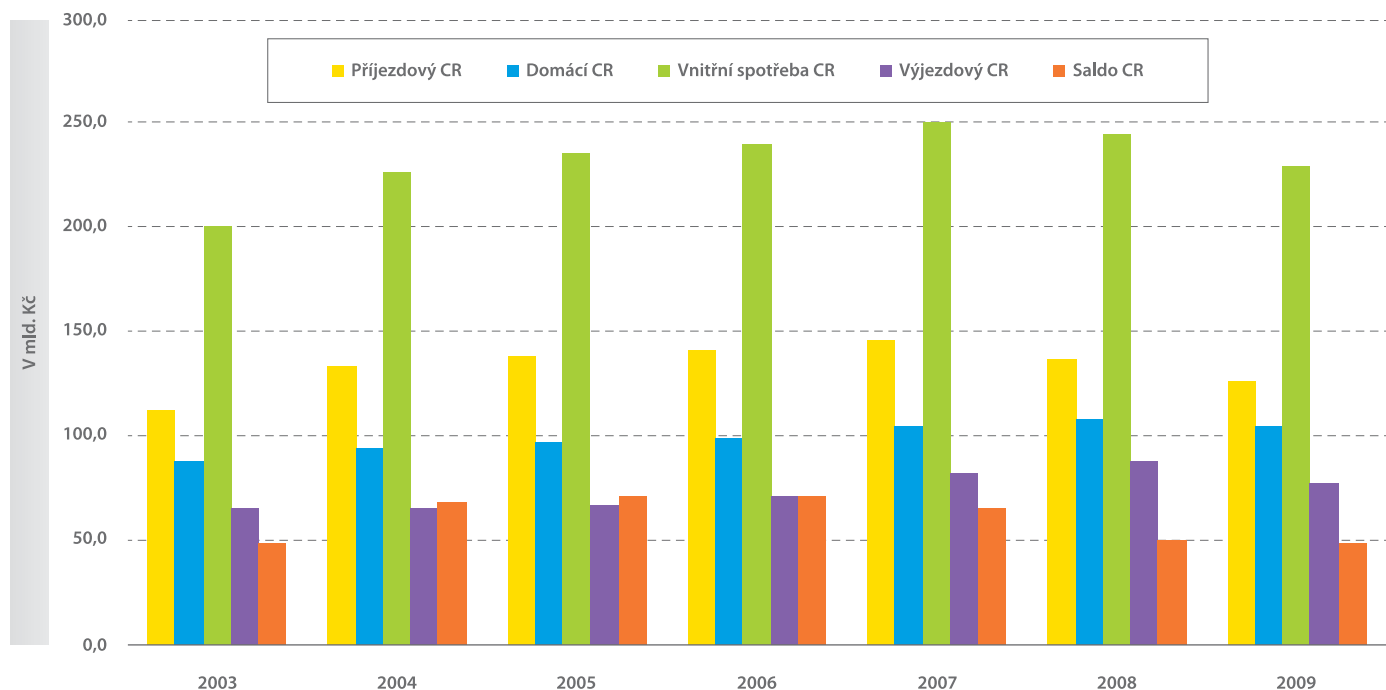
Pracovní místa a zaměstnanost

V roce 2009 bylo v cestovním ruchu zaměstnáno 239,5 tisíce osob.

Přitom 78,6 % z tohoto počtu připadalo na zaměstnance a zbylá necelá jedna pětina jsou osoby tzv. sebezaměstnané. Jedná se o pracující majitele firem a zároveň spolupracující členy domácnosti, pro které je činnost ve firmě hlavním zaměstnáním. V roce 2009 se tak osoby pracující v sektoru cestovního ruchu podílely na celkové zaměstnanosti v národním hospodářství 4,6 %, přitom byl patrný rozdíl v podílech podle statutu v zaměstnání. V případě zaměstnanců činil podíl 4,4 % a v případě sebezaměstnaných osob 5,2 % (jedná se vždy o podíl na celkové zaměstnanosti v příslušné kategorii). Ve srovnání s rokem 2003 se podíl cestovního ruchu na celkové zaměstnanosti z pohledu zaměstnaných osob snížil o 0,2 p. b. Rychleji přitom klesal podíl podnikatelů (o 0,7 p. b.) než podíl zaměstnanců (o 0,1 p. b.).

Analyticky neméně zajímavá je informace o počtu pracovních míst v cestovním ruchu. Tento údaj zahrnuje i druhá a další za-

Vnitřní spotřeba a saldo CR

Zdroj: ČSÚ

městnání a zároveň je přepočítán na ekvivalent plné pracovní doby (plný úvazek). V roce 2009 disponoval cestovní ruch 236,6 tisíci pracovních míst. Z tohoto počtu bylo 184,2 tisíc pracovních míst zaměstnanců a 52,4 tisíc sebezaměstnaných osob. Podíl cestovního ruchu na celkové zaměstnanosti z hlediska pracovních míst činil ve stejném roce 4,6 %, což bylo o 0,2 p. b. méně než v roce 2003. V absolutním vyjádření se nicméně počet pracovních míst v průběhu sledovaného referenčního období zvýšil o 3 tisíce. Tento protiklad byl způsoben ještě rychlejším růstem celkového počtu pracovních míst v národním hospodářství, než tomu bylo v cestovním ruchu, jehož význam tak v relativním vyjádření o něco poklesl.

Produktivita práce pod průměrem

Jaká je ekonomická výkonnost cestovního ruchu? Cestovní ruch patří k odvětvím s nižší produktivitou práce, neboť jeho podíl na tvorbě hrubé přidané hodnoty v ekonomice činil podle výše uvedených výsledků ve stejném období 2,7 % (podíl na tvorbě HDP 2,9 %). Na jednoho pracovníka připadlo v ro-

ce 2009 v cestovním ruchu pouze 369 tisíc Kč hrubé přidané hodnoty, zatímco průměrný pracovník v rámci celé ekonomiky vyprodukoval přidanou hodnotu ve výši 623 tisíc Kč (tedy přibližně o dvě třetiny více). Zaměstnanci v cestovním ruchu na druhou stranu odpracovali v roce 2009 o 41 pracovních hodin (o 2,3 %) více, než činil průměr v celé tuzemské ekonomice. Majitelé firem a jejich rodinní příslušníci překročili průměr o 43 hodin (o 2,0 %). Zjištěné skutečnosti podporují fakt, že většina služeb a činností spojených

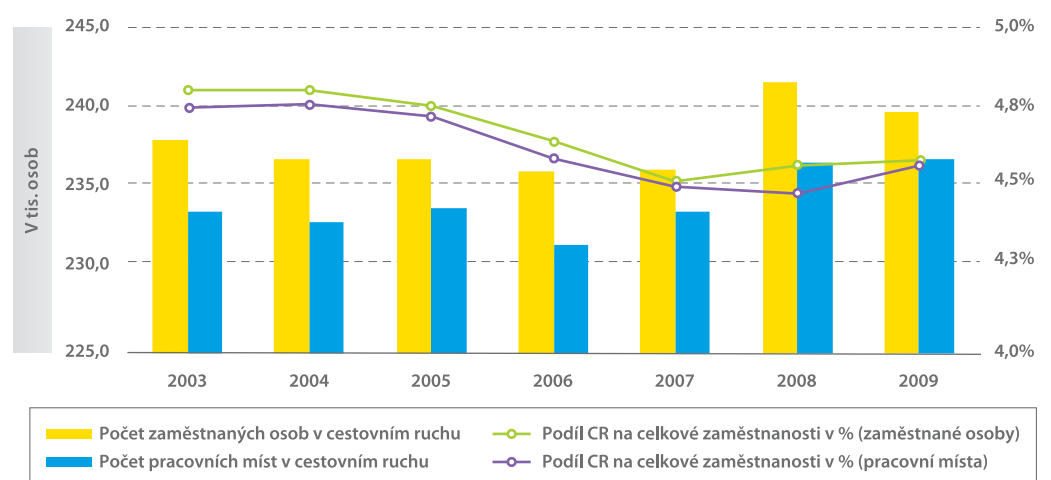
s cestovním ruchem jsou náročnější na množství pracovní síly, ale nevyžadují vysoce kvalifikovanou pracovní sílu. To je důvodem nižší produktivity práce, než je průměr České republiky.

Nejvíce lidí ve stravování

Při pohledu na odvětvovou strukturu pracovalo v roce 2009 nejvíce lidí (74 %) v oborech charakteristických pro cestovní ruch. Jednalo se především o služby ubytovacích zařízení, pohostinství, odvětví osobní dopravy, cestovní kanceláře,

kulturní, sportovní a jiné rekreační služby. Ve stravovacích a pohostinských zařízeních našlo díky cestovnímu ruchu uplatnění 68 tisíc osob a v ubytovacích službách 42 tisíc; v cestovních kancelářích a agenturách zaměstnanost dosáhla téměř 14 tisíc osob. Ve srovnání s rokem 2003 nejvíce lidí ubylo v osobní železniční dopravě (o 34 % osob méně) a lodní dopravě (o 28 % méně), v ostatních odvětvích naopak pracovníků přibýlo – nejvíce v doplňkových službách osobní dopravy (o 38 % osob více) nebo v letecké dopravě (o 28 % více).

Zaměstnanost v cestovním ruchu a podíl v národním hospodářství ČR

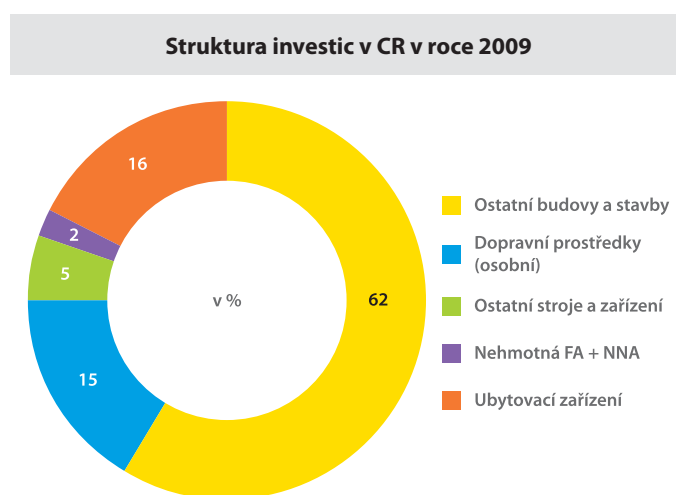

Zdroj: ČSÚ

Kromě charakteristických odvětví byli lidé zaměstnáni také v odvětvích souvisejících s cestovním ruchem (téměř 60 tisíc), případně v odvětvích nespécifických pro cestovní ruch (přes 3 tisíce). Během referenčního období se podíl souvisejících odvětví s CR na celkové zaměstnanosti v odvětví snížil z 25,6 % na 25,0 %, naopak se zvyšoval podíl v činnostech charakteristických pro CR (o 0,5 p. b.).

Vlivy krize na zaměstnanost

Hodnocení dopadů ekonomické krize na změny ve struktuře zaměstnanosti je v současné chvíli sice ještě předčasné, ale dosavadní výsledky potvrdily pokles počtu pracujících osob v ubytovacích službách (mezi rokem 2008 a 2009 se snížila zaměstnanost v tomto oboru o 4,2 %) nebo v činnostech cestovních kanceláří a agentur (pokles o 6,1 %). Naopak se v roce 2009 zvýšil počet zaměstnaných osob v restauracích a podobných zařízeních (meziročně o 2,4 % více) nebo kulturních, sportovních a dalších rekreačních službách (o 3,5 %). V cestovním ruchu jako celku pracovalo v roce

Zdroj: ČSÚ

2009 o 0,7 % méně lidí, než tomu bylo v roce předchozím.

Cestovní ruch - investiční příležitost?

V roce 2009 dosáhly investice do cestovního ruchu hodnoty 40,6 mld. Kč, z toho 98 % bylo do hmotných investic. Jen necelá dvě procenta investovaných prostředků byla alokována do nehmotných fixních aktiv a nevyráběných nefinančních aktiv. Podíl cestovního ruchu na investicích celého národního hospodářství činil 5,0 % a oproti roku 2003 je možné vysledovat zvýšení investic

o 12 mld. Kč, tj. o 42 %. Růst investic v cestovním ruchu byl přitom mnohem rychlejší než v ekonomice celkem, kde vzrostly o 18 %.

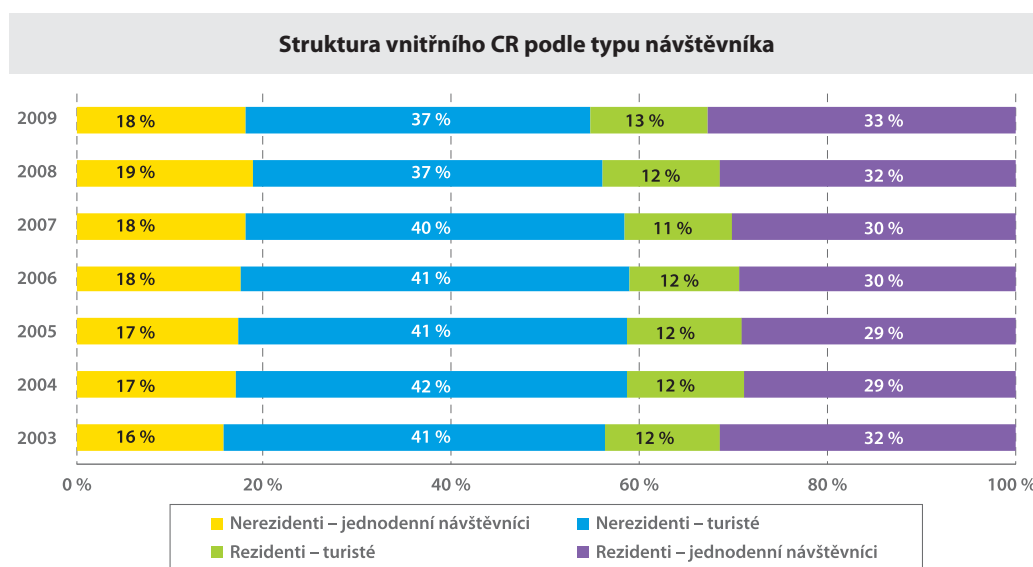
Největší investice z hlediska odvětví cestovního ruchu byly v roce 2009 zaznamenány v doplňkových službách osobní dopravy (zhruba třetina), sportovních a rekreačních službách (16 %) a kulturních službách (12 %). Poměrně zajímavý vývoj se odehrál z hlediska investic v ubytovacích službách. Zatímco ještě v roce 2003 bylo v tomto odvětví investováno 18 % (přes 5 mld. Kč) všech prostředků z celkové tvorby hrubého fixního kapitálu v cestovním ruchu

(THFK), v roce 2009 to již bylo pouze 8 % (necelých 3,3 mld. Kč). Obecně platí, že většina investic (devět desetin v roce 2009) byla vytvořena v odvětvích charakteristických pro cestovní ruch, 8 % patřilo odvětvím souvisejícím s cestovním ruchem a zbylými 2 % se na THFK podílela odvětví nespécifická pro cestovní ruch.

Struktura a vývoj investic

Z hlediska struktury THFK mířilo v roce 2009 do ostatních budov a staveb 620 Kč z každé tisícikoruny investované do cestovního ruchu. Především se jednalo o investice do dopravní infrastruktury (mj. výstavba dálnic a místních komunikací), na výstavbu budov pro sport, rekreaci a zábavu a výstavbu budov pro kulturní účely. Vysoké investiční prostředky směřovaly také do nákupu dopravních prostředků (15 %), zejména osobních motorových vozidel. Do hotelů a ostatních ubytovacích zařízení (včetně tzv. druhých domovů) bylo investováno přes 6 mld. Kč (rovněž 16 %).

Při podrobnějším hodnocení dynamiky se během sledovaného období zvyšoval nejrychleji objem investičních prostředků vložených do pořízení osobních dopravních prostředků. Zatímco v roce 2003 byly za tento produkt utraceny 3,0 mld. Kč, v roce 2008 to již bylo přes 9,2 mld. Kč (tj. třikrát více). Až hospodářská krize tento trend zlomila. V roce 2009 již investice poklesly na 6,3 mld. Kč. Pomalejší růst než byl průměr THFK v cestovním ruchu jako celku, bylo naopak možné sledovat v rámci ubytovacích zařízení nebo ostatních budov a staveb.

Zdroj: ČSÚ

Zdeněk Lejsek
oddělení statistiky cestovního
ruchu